

## **Intersektionell filtrering – ett sätt att åskådliggöra skönlitterära texters tematiska konstruktion**

Föreställ dig följande scenario. Du har tillgång till en klassuppsättning av en roman – i detta fall *Ingenbarnsland* av Eija Hetekivi Olsson - och borde arbeta med boken tillsammans med en av dina undervisningsgrupper – på gymnasiet har du kanske bestämt dig för att jobba med just den här romanen under en viss kurs. Du vet vad du vill göra med boken, men vet inte hur du ska lägga upp arbetet på ett sådant sätt att eleverna förstår att:

*Ingenbarnsland* handlar om att växa upp som ung kvinna och dessutom invandrare i ett Sverige som inte självklart behandlar dig som jämlik med vare sig etniska svenskar eller de pojkar som finns i din omgivning. Hetekivi Olssons roman handlar om jämställdhet mellan könen, om klass och om att som barn till invandrare växa upp mellan två kulturer ständigt medveten om att andra har givits bättre förutsättningar än du att klara sig i livet<sup>1</sup>.

I den här artikeln kommer jag att presentera en metod som erbjuder en lösning på det ovan presenterade dilemmat. Jag kommer också att presentera en läsning av *Ingenbarnsland* som utgår från metoden och visar hur denna kan användas som strategi för att åskådliggöra den mångbottnade tematik ett skönlitterärt verk kan behandla.

### **Intersektionell filtrering**

I mitt arbete som lärare i modersmål och litteratur har jag ofta känt att jag kommer till korta, speciellt då jag borde lära elever att analytiskt hantera större texthelheter. I samband med arbetet med min avhandling pro gradu i nordisk litteratur - i vilken jag analyserar förhållandet mellan etnicitet, klass och kön i tre sverigefinska romaner - utvecklade jag ett sätt att läsa skönlitteratur vilket jag anser kan vara användbart i även vårt undervisningsämne.

Min metod, *intersektionell filtrering*, är lätt att använda. Metoden tillåter läsaren att dekonstruera ett skönlitterärt material - en roman eller novell - för att sedan ta ställning till hur verket är konstruerat. Metodens dekonstruktivistiska grepp gör det till exempel möjligt att på ett relativt enkelt sätt för eleverna åskådliggöra hur maktrelationer som skildras i ett skönlitterärt verk är uppbyggda.

---

<sup>1</sup> Min kursiv

*Intersektionell filtrering* är konstruerad på basen av två skilda teoribildningar; intersektionaliteten och Magnus Nilssons och Astrid Trotzigs tankar om ett etniskt filter genom vilken all litteratur skriven av invandrare läses.

Intersektionaliteten stipulerar att makt är något som skapas i samverkan mellan olika kategorier - till exempel etnicitet, klass och kön (de los Reyes & Mulinari 2005, *Intersektionalitet.org*). Detta innebär att det samhälle vi lever i och de fiktiva samhällen som skildras i ett skönlitterärt verk består av dessa tre och många andra kategorier/variabler som tillsammans skapar varandra. Då vi analyserar till exempel en roman blir det alltså viktigt att beakta tillräckligt många kategorier för att vi på ett rättvist sätt ska kunna ta ställning till innehållet i ett skönlitterärt verk. Det är här det etniska filtret kommer med i bilden.

I sin essä "Makten över prefixen" talar Astrid Trotzig om erfarenheter hon gjort i egenskap av svensk författare med asiatiskt utseende. Bland annat konstaterar hon att hon fått känslan att hon själv tillsammans med författarkolleger som Jonas Hassen Khemiri och Johannes Anuyru blir bjuden till diverse kulturella tillställningar, inte i första hand som författare utan som representanter för något slags nytt multikulturellt Sverige (Trotzig 2005).

I boken *Den föreställda mångkulturen: klass och etnicitet i svensk samtidsprosa* tar Magnus Nilsson fasta på Trotzigs tankar om ett etniskt filter och vidareutvecklar dem. I Nilssons tolkning av det etniska filtret betraktas så gott som all litteratur skriven av invandrare som invandrarlitteratur. Enligt honom finns det i Sverige en så stark vilja att se samhället som mångkulturellt att det påverkar även kvalificerade läsares - till exempel recensenters - läsningar (Nilsson 2010).

Det etniska filtret är alltså ett filter som bygger på läsarens förväntningar. Då jag i min avhandling pro gradu gav mig i kast med att utveckla metoden intersektionell filtrering började jag med att dekonstruera det etniska filtret. Genom att göra detta lyckades jag isolera de förväntningar som en tänkt läsare riktar mot ett skönlitterärt verk skrivet av en person med invandrarbakgrund. Till dessa förväntningar hör bland annat att: författaren själv ska vara invandrare - se ut som en eller ha ett namn som låter utländskt -, verket ska skildra en invandrarerfarenhet, ge ett sken av autenticitet (det skildrade ska låta äkta) och verket ska gärna utspela sig på ett geografiskt område som kännetecknas av att stora delar av populationen är invandrare och på ett socioekonomiskt plan tillhör arbetarklassen.

Efter att jag dekonstruerat det etniska filtret och upptäckt dess relativt enkla uppbyggnad insåg jag den potential som analysverktyg som filtret besatt ifall det användes målmedvetet. Jag insåg också snart att jag inte behövde nöja mig med bara ett etniskt filter. Jag kunde istället utgående från av mig på förhand bestämda parametrar skapa filter som tillät mig fokusera det stoff som var relevant för de tre analyskategorierna - etnicitet, klass och kön - som jag undersökte i min avhandling. Den analysmetod som uppstod här valde jag att kalla *intersektionell filtrering* (Blauberg 2014).

Som analysmetod visade sig *intersektionell filtrering* fungera utomordentligt<sup>2</sup>. Redan under arbetet med gradun började jag därför grubbla över metodens brukbarhet vid analys av olika former av skönlitteratur – en tanke var att med hjälp av filter undersöka förhållandet mellan primär- och parallellvärldar i fantasylitteratur<sup>3</sup> -, men även över dess brukbarhet som arbetsmetod i litteraturundervisning. Det faktum att läraren själv kan gå in och konstruera de filter hen vill att eleverna ska utnyttja i arbetet med skönlitteratur torde enligt mig innebära en fantastisk möjlighet för läraren att styra elevernas verksamhet samtidigt som eleverna erbjuds en utmärkt möjlighet att själv få upptäcka litteraturens komplexa konstruktion. *Intersektionell filtrering* torde erbjuda ett gott stöd på denna upptäcktsresa.

## **Filtret**

Hur konstruerar vi då ett filter? När allt kommer omkring är det en förbluffande enkel operation som egentligen handlar om att göra upp en lässtrategi. Det enda vi på förhand behöver veta är vad vi önskar analysera. Om vi till exempel vill utföra en läsning som undersöker hur ett skönlitterärt verk konstrueras i samverkan mellan kategorierna etnicitet, klass och kön gäller det för oss att slå fast de parametrar som tillsammans bildar en enskild kategori. Dessa parametrar bildar det filter som vi sedan använder då vi söker efter information som är relevant för den analys vi önskar göra. I följande ett förslag på hur de tre filtren kunde tänkas se ut.

**Etnicitet:** Det etniska filtret fokuserar frågor som tangerar invandring. Författarens härkomst spelar här ingen roll, utan fokus är på det skönlitterära verket. Det som är av intresse är frågor som;

---

<sup>2</sup> Den främsta bristen i metoden är att den genererar stora mängder material då en jobbar med stora texthelheter. Däremot fungerar metoden utmärkt då materialet är avgränsat till exempelvis en roman, vilket är tanken då metoden tillämpas i undervisning.

<sup>3</sup> Begreppet "intersektionell" vållar här en del problem eftersom intersektionaliteten främst befattar sig med att åskådliggöra maktstrukturer. Förhoppningsvis har jag i framtiden tillfälle att utveckla tanken om filtrerade läsningar och skapa ett verktyg och en lässtrategi med hjälp av vilka all slags skönlitteratur med hjälp av filter kan analyseras i en skolkontext. I grunden torde det handla om att skapa filter som bygger på de förväntningar en läsare kan tänkas ha på ett skönlitterärt material. En sådan anpassning är ingalunda omöjlig men kräver mer utrymme än denna korta artikel har att erbjuda.

handlar romanen om anpassning till ett nytt samhälle? Har karaktärerna i romanen utländsk bakgrund? Utspejar sig handlingen i en förort/ett område där folk med låg socioekonomisk bakgrund är bosatta? Och problematiseras invandringen som fenomen på något vis?

**Klass:** Klassfiltret fokuserar frågor om klass. Detta filter fäster uppmärksamhet vid frågor som; är karaktärerna yrkesverksamma inom arbetarklassen? Behandlar romanen skillnader i socioekonomisk klass? Är fattigdom ett tema som lyfts fram?

**Kön:** Könfiltret fokuserar frågor om jämställdhet mellan könen. Frågor som vi med hjälp av filtret söker svar på är till exempel; hur skildras förhållandet mellan män och kvinnor? Har någotdera kön det bättre ställt än det andra? Behandlas pojkar och flickor olika i romanen?

En intersektionellt filtrerad läsning söker i regel skapa en bild av hur makten i en roman är konstruerad. En läsning med hjälp av de tre filter jag presenterat ovan skulle med stor sannolikhet visa att den roman som analyseras konstrueras i samverkan mellan de tre analyskategorierna. Det vill säga, att samtliga kategorier finns med i romanen och att det är svårt att helt skilja dem åt eftersom de i varierande hög grad smälter in i varandra.

Problemet med snäva genrebenedämningar – som till exempel arbetar- eller invandrarlitteratur - är, att chansen finns att dessa riskerar låsa mångbottnade berättelser i trånga genretvångströjor. Filtrerade läsningar är ett praktiskt redskap med hjälp av vilket vi kan visa för eleverna, att ett och samma verk samtidigt kan finnas i många olika kategorier och således kan behandla en mångbottnad problematik. Samtidigt konkretiseras den skönlitterära berättelsens komplexa konstruktion.

En annan fin sak är att läraren själv eller tillsammans med eleverna kan välja av vilka parametrar ett filter består. Detta innebär i sin tur att det är möjligt att skapa filter för all slags litteratur och att filtrena inte behöver vara ägnade att fokusera just etnicitet, klass och kön utan att de kan vara inriktade på praktiskt taget vad som helst annat också.

### **Möjliga uppgifter**

En uppgift som tar avstamp i *intersektionell filtrering* kan beroende på den tid som finns till förfogande se ut på lite olika sätt. Nedan kommer jag att presentera två möjliga sätt - **Alternativ A** och **Alternativ B** - att lägga upp en uppgift. Sedan kommer jag avslutningsvis att presentera en intersektionellt filtrerad läsning av Eija Hetekivi Olssons roman *Ingenbarnsland* och med hjälp av den redogöra för vad en intersektionellt filtrerad läsning av ett skönlitterärt verk kan väntas leda till.

### **Alternativ A)**

I Alternativ A byggs uppgiften upp så att samtliga elever i klassen arbetar med en och samma bok som de utsätter för en intersektionellt filtrerad läsning. Romanen läses i etapper och eleverna bereds möjlighet att i smågrupper diskutera de resultat den intersektionellt filtrerade läsningen givit. Efter att hela romanen lästs diskuteras den i helgrupp utgående från de filtrerade läsningarna.

### **Alternativ B)**

Alternativ B är en uppgift där undervisningsgruppen genast i början delas in i tre mindre grupper. De tre mindre grupperna tilldelas var sin analyskategori och var sitt filter som de kan använda sig av vid analysen. Den här varianten av uppgiften är från början till slut ett grupparbete.

I det första momentet av uppgiften arbetar eleverna tillsammans med dem som tilldelats samma filter som de själva för att förvärva en möjligast stor kunskap om den analyskategori de fått att arbeta med. I det andra momentet är det sedan dags för eleverna att ta med sig den expertis de förvärvat i det föregående momentet och slå ihop den med representanter från de två övriga grupperna för att sedan tillsammans med dessa sträva efter att skapa sig en möjligast rättvis bild av hur det skönlitterära verk de analyserar är konstruerat.

Målet i bägge uppgift är att hjälpa eleverna till insikt om att alla läsningar också är tolkningar och att detta innebär att läsningarna också är individuella. I och med bruket av filter skapas förutsättningar för eleverna att vinna insikt i och förstå hur ett skönlitterärt verk konstrueras tematiskt; att det kan bestå av flera teman som flätas ihop och tillsammans bildar en hel värld inne i fiktionen.

### **En intersektionellt filtrerad läsning av Eija Hetekivi Olssons *Ingenbarnsland***

Eija Hetekivi Olssons debutroman *Ingenbarnsland* handlar om sverigefinska Miira som växer upp i betongförorten Gårdsten i Göteborg. Det som främst fokuseras i romanen är frågor om jämställdhet och hur barn behandlas orättvist i skolan, men en intersektionellt filtrerad läsning visar snabbt att romanen skildrar en värld som är mycket mer invecklad än vad den på ytan ser ut att vara.

Att jag valt att lyfta fram just *Ingenbarnsland* beror på att romanen till sin uppbyggnad är utpräglad intersektionell. Men, den kan också vara svår att analysera eftersom de olika kategorierna som skapar romanen på ett påtagligt sätt flyter in i varandra. Ett exempel på en roman med mer

lättfiltrerade kategorier är till exempel Susanna Alakoskis *Svinalängorna*, i vilken invandring och klass i praktiken behandlas var för sig medan kön ständigt är närvarande.

### **Etnicitet**

Även om etnicitet inte är en kategori som specifikt fokuseras är den ständigt närvarande, inte minst i och med huvudpersonen Miiras finska härkomst och det faktum att merparten av karaktärerna i romanen har invandrarbakgrund. Dessutom behandlas frågor som misslyckad assimilationspolitik och hur föräldrarnas kamp för finska hemspråksklasser försätter de finska barnen i en ofördelaktig situation i förhållande till sina svenska gelikar som får gå skolan på svenska och således har bättre förutsättningar att klara sig i livet efter skolan.

### **Klass**

Klass skildras i Hetekivi Olssons roman främst ur barns och ungas perspektiv. Miiras familj mår bra men har ont om pengar och lever sparsamt. I samhället runtomkring familjen finns missbruk och social utslagning och karaktärerna i romanen är yrkesverksamma inom arbetarklassen.

### **Kön**

Kategorin kön är den som skildras utförligast. Hetekivi Olsson lägger ner mycket kraft på att skildra en skola där pojkar och flickor på grund av sina kön behandlas olika. Detta särskiljande beteende finns också i samhället utanför skolan och Miira gör uppror mot det. Tidvis verkar det som om hon skulle bli bestraffad varje gång hon vägrar kuvas.

### **Sammanfattning**

En intersektionellt filtrerad läsning av *Ingenbarnsland* ger alltså vid handa att Hetekivi Olssons roman främst fokuserar kategorin kön, men att den består av kategorierna etnicitet, klass och kön. Det är visserligen bara en av kategorierna som fokuseras explicit, men det är uppenbart att en enskild kategori skulle komma till korta utan de två andra. Det är alltså rimligt att anse att *Ingenbarnsland* konstrueras av kategorierna etnicitet klass och kön.

### **Källor**

Tryckta:

- de los Reyes, Paulina & Mulinari, Diana, *Intersektionalitet*, Liber, Malmö 2005
- Hetekivi Olsson, Eija, *Ingenbarnsland*, 2012, Norstedts, Falun 2012
- Nilsson Magnus, *Den föreställda mångkulturen*, Gidlunds förlag, Vilnius 2010

- Trotzig, Astrid, "Makten över prefixen" i *Orientalism på svenska*, red. Moa Mathis, Ordfront, Stockholm 2005, s.104-128

Internet:

- Blauberg, Rolf, *Etnicitet klass och kön i sverigefinsk litteratur : En intersektionellt filtrerad studie av Susanna Alakoskis Svinalängorna, Antti Jalavas Asfaltblomman och Eija Hetekivi Olssons Ingenbarnsland*, 2014, <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2014041423390>, hämtad 4.5.2014
- Intersektionalitet.org <http://www.intersektionalitet.org/vad-ar-intersektionalitet/flerdimensionellt-perspektiv-pa-makt/> hämtad 23.2.2014